

EXAMEN ANATOMICUM – BONCOLÁSI JEGYZŐKÖNYV DIÓSGYŐRBŐL, 1785*

GYULAI ÉVA

Benkő Sámuel (1743–1725) Borsod megye „rendes”, azaz hivatalos, fizetéses orvosa (*physicus ordinarius*), természettudós, a felvilágosodás kori magyar orvostörténet jól ismert alakja, számos tudományos mű szerzője, amelyek közül a legfontosabb az az orvosmeteorológiai sorozat, amelyet Borsod vármegyei és főként miskolci praxisának több mint 20 éves tapasztalatai alapján adott ki.

A borsodi főorvosról egyetlen portré ismert, amelyet a 20. század elején Miskolcon őriztek,¹ majd Pataki Jenő neves kolozsvári orvostörténész Magyary-Kossa Gyula orvosprofesszor segítségével 1930-ban Miskolcon talált meg² és közölt másolatban.³

Benkő Sámuel korabeli arcképe. PATAKI 1930, 300. és CSILLAG 1965, 1044. alapján

* Készült az OTKA támogatásával (K 100955)

¹ Benkő Sámuel [...] arcképe olajfestésben megvan Höke Lajos miskolci orvos birtokában. SZINNYEI 1891–1914. I. Benkő Sámuel-címszó

² [B]enkő Sámuel arcképére régen „vadászunk”. Szinnyei után annyit tudunk, hogy Benkő olajba festett arcképe megvan Höke Lajos főorvos tulajdonában, aki pedig régen meghalt. Ismerős barátunkhoz fordultunk, az egykor Kolozsvárról elkerült Rimóczy József miskolci városi tanácshoz, aki a legnagyobb készséggel felkutatta a képet és lekötelező szívességgel közölte velünk, hogy az most egy özv. Gebauerné nevű úrasszony tulajdona, s ígérte, hogy lefotografáltatja s elküldi. Amde hiába vártuk. Vártunk egy fél évet, egy évet, vártunk két évet, ez időközben minduntalan kérve, sürgetve a kép megküldését. Sem képet, sem választ nem kaptunk. Hja, Miskolc nagyon messze esett Kolozsvártól, s az arra menő és jövő levelek sorsa bizonytalan. Ekkor aztán közöltük a kép hollétét Magyary-Kossa Gyula professzorral, az orvostörténet terén nagynevű, kitűnő barátunkkal, aki szintén kutatott a kép után, s neki sikerült összeköttetései révén az arckép másolatához jutni. PATAKI 1930 (Orvosi emlékeink) 314.

³ PATAKI 1930. (Benkő Sámuel) 300.

Benkő orvosmeteorológiai, orvostopográfiai munkásságának legelső darabját alig két évvel azután jelentette meg, hogy 1779-ben elnyerte Borsod vármegye orvosi tisztségét. Az 1782-ben Kassán kinyomtatott munka címe és tartalma szerint Miskolc latin nyelvű orvostörténeti helyrajza (*topographia historico-medica*),⁴ s valóban, a korabeli statisztikai-topográfiai irodalom szabályainak megfelelően, a város sokoldalú leírását, jellemzését tartalmazza, kiegészítve 5 meteorológiai (XX–XXVI.) és két orvostörténeti fejezettel: egyrészt az 1781-ben Miskolcon és környékén tapasztalt betegségek klasszifikációjával, másrészt a szerző 1780-ra és 1781-re vonatkozó orvostudományi megfigyeléseivel és az emberi belső szervek vizsgálata során szerzett tapasztalataival.⁵ Az 1782. évi kötet magyar fordításban is megjelent M. Kiss Júlia fordításában és Szabadfalvi József tanulmányával.⁶ Benkő Sámuel miskolci topográfiáját első, kassai megjelenése után több mint 35 évvel, 1818-ban ismét kiadták Miskolcon az akkori főorvos, Szathmáry József gondozásában, Szigethy József nyomdájában.⁷

Benkő Miskolc-topográfiájának orvostörténeti fejezeteiből kiderül, hogy a borsodi főorvos Miskolcra költözése után azonnal megkezdte – a meteorológiára és a medicinára vonatkozó – tudományos munkáját, előbb orvosi praxisának a régió betegségeire és azok gyógyítására vonatkozó tapasztalatainak feljegyzésével, majd orvosmeteorológiai vizsgálatokkal is. Ez utóbbiak már sokkal inkább a tudományos közvéleménynek szóltak, ezért ezeket már nem Kassán, hanem a korabeli természet- és élettudományok egyik európai központjában, Bécsben jelentette meg 1794-ben, több kötetben. A sorozat Bécsben kiadott latin és német nyelvű köteteinek a szerző az „*ephmerides*”, azaz a tudományos napló műfaji besorolást választotta, míg az 1782-ben Kassán, majd némi változtatással később Miskolcon is megjelent latin nyelvű dolgozatát topográfiának, azaz helyrajznak nevezte. Ez az orvostörténeti fejezeteket is tartalmazó topográfia képezte az alapját az orvosmeteorológiai naplók-nak.

A Bécsben megjelentetett sorozat első 5 kötete latin nyelvű, és az 1780 és 1793 között Borsodban, de főként Miskolcon tapasztalt olyan rendszeres orvosmeteorológiai feljegyzéseket (*Ephemerides meteorologico-medicae*) tartalmaz (a cím alapján), mint a barométer és a hőmérő által mért értékek, az uralkodó szélirányok fajtái és egyéb időjárási jelenségek, a tizenkilenc éves időjárási ciklusok, illetve ezek hatása egyrészt a természet három szubunáris országára (azaz az ásványokra, növényekre, állatokra) és az ún. kritikus páratlan és páros napokra, a növények és állatok életére, tulajdonságaikra, fejlődésükre és hanyatlásukra, másrészt a betegségekre; főként az emberek járványos és fertőző, helyi, szórványos, helyhez kötött, évenként fellépő betegségeire; az orvosmeteorológiai naplóban ezen kívül megjelennek a szerencsés és szerencsétlen születések, az említésre méltó törvényszéki orvosi esetek, a járványos

⁴ BENKŐ 1782.

⁵ XXIX. *Nosologia Anni 1781. ex morbis in oppido Miskoltz et pagis vicinis grassantibus depromta. – XXX. Observantiones et Extispicinae Miskoltzini Annis 1780. 1781. adnotatae, medico-practicae.* BENKŐ 1782, 67., 69.

⁶ BENKŐ 1976.

⁷ BENKŐ 1818.

marhavészek, az érdeklődésre számot tartó állati és emberi betegségek története, patológia, terápiák és számos halott belső részeinek vizsgálata.⁸ A hosszú cím egyben Benkő vállalkozásának programját, sőt az orvosmeteorológia mint szaktudomány korabeli tárgykörét is megadja. Az első, 1794-ben megjelent 5 kötet 14 év különféle borsodi és miskolci adatait tartalmazza, ezt egészíti ki az ugyancsak Bécsben kiadott 6., ugyancsak latin nyelvű kötet, amely 1794-től 1801-ig folytatja a naplót. Érdekes, hogy az „új napló” címlapján a csillagászati-orvosi (*astronomico-medicae*) jelző szerepel, míg a belső címlapon már – a korábbi köteteknek megfelelően – orvosmeteorológiát (*meteorologico-medicae*) olvashatunk. Elképzelhető, hogy az asztronómia téves megjelölés, és a nyomdászok tévesztették el a címet.

A Benkő-féle időjárás naplónak minden bizonnyal sikere volt a kortársak körében, hiszen az ötkötetes munkát még megjelenése évében németre is lefordította a bécsi orvos és orvosi író, Joseph Eyerel (1745–1821).⁹ A német változat, címe szerint, az egész, 1780-tól 1794-ig tartó időszakra vonatkozó sorozatot tartalmazta volna, igaz, egyszerűbb címmel: orvosi naplók (*Medicinische Ephemeriden*), de csak az első kötet jelent meg, amely 1789-ig tartalmazza Benkő miskolci és borsodi feljegyzéseit. Már a német kötet címlapján is szerepel, hogy a fordítás kiegészül Miskolc topográfiai leírásával (*mit Topographie von Mischkoltz vermehrt*), amely a bécsi latin sorozatból hiányzott, talán a bécsi (és a birodalom többi német nyelvű olvasója) hiányolta annak a magyarországi helységnek a bemutatását, amelyre az orvosmeteorológiai adatok vonatkoztak. Ez a német nyelvű statisztikai-topográfiai leírás az 1782. évi kassai latin nyelvű kiadás helyrajzi fejezetei alapján készült, míg azonban a kassai (majd a miskolci) kötetben a hangsúly a város általános helyrajzára esik, a bécsi német nyelvű orvosmeteorológiai kiadványban a topográfia csak bevezetés, a helyszín bemutatását célozza, a fő részeket az évenkénti meteorológiai és orvostudományi megfigyelések teszik ki. Egyébként a német kötet végén jelent meg Borsod vármegye eddig ismert legrégebbi rézmetszetű térképe (1794) is, amelyet eddig nem használt Borsod topográfiai kutatása. Nem tudjuk, a többi német kötet miért nem jelent meg, kéziratát sem tárták fel eddig a kutatók.

Benkő Sámuel tartják a kórbonctan első magyarországi művelőjének,¹⁰ s valóban, már a legelső kassai orvostörténeti munkájában több boncolásának leírását közli, pedig ez a kötet csak kétéves orvosi gyakorlatát öleli fel. Az 1782-ben kiadott

⁸ *Ephemerides meteorologico-medicae annorum 1780–1793, quibus altitudines Barometri & Thermometri, ventorum regnantium genera et alia apparentia meteora, cyclusque novemdecennalis et horum in sublunaria tria naturae regna, scil. dies criticos pares et impares, vegetabilium et animalium vitam, indolem, proventum, incrementum, decrementum, morbos influxus; praesertim hominum morbi epidemici, contagiosi, endemici, sporadici, stationarii, annui, inter-currentes, partus felices et infausti, casus memorabiliores forenses, pecorum epizootiae, hominum et pecorum morborum notabiliorum historiae, pathologiae, therapeaeque et plurimorum defunctorum extispicia omni possibili accuratione et brevitate connotantur, in toto Inclyto COMITATU BORSODIENSI, signanter in regio Camerali Oppido Miskolcz factae.* BENKŐ 1794 (Ephemerides I–V.) I. címlap

⁹ BENKŐ 1794 (*Medicinische Ephemeriden*)

¹⁰ GORTVAY 1958.

Miskolc-topográfia egyik orvosi fejezetének címében Benkő az orvosi gyakorlat során végzett megfigyelései (*observationes*) mellett a belső szervek vizsgálatát (*extispicinae medico-practicae*) is megnevezi mint tevékenységének fő elemét, s itt az *extispicinae* kifejezés egyértelműen a boncolásra utal, hiszen az *extispex* az állati belsőségekből jósló rómaiaknál az áldozati állatok belső szerveinek vizsgálatát végző, illetve az ezekből jósló személyt jelentette.

Benkő mint hivatalos megyei orvos a boncolásokat nem egyedül végzi, erre enged következtetni munkájában a többes szám következetes használata, de maga Benkő ezen túl is szól arról, hogy a boncolást sebésszel vagy sebészekkel együtt folytatta, sőt 1781-ben egy holttestet a megye két kirurgusa boncolta.¹¹ A szakszerű boncolás a sebészek feladata volt, azaz az egyetemi diplomával nem rendelkező, szintén megyei alkalmazásban álló kirurgusok a boncmesterek funkcióját is betöltötték; a holttest vizsgálata, illetve a halál okának megállapítása azonban elsősorban az orvos (*physicus*) kötelessége volt. A boncolást általában a kétes halálesetknél végeztette el a vármegye, azaz része volt, modern szóval, az igazságügyi orvosi – „szakértői” – feladatnak, mint például 1781-ben, amikor egy középkorú asszony halálakor felmerült a gyanú, hogy férje mérgezte meg, de a hatóság által elrendelt, sebész segítségével végzett boncolás alapján Benkő Sámuel súlyos szervi elváltozásokat talált az elhunyt asszony szervezetében.¹² A gyanús halálesetknél a vármegye rendelte el vizsgálatot, és az orvos, a sebész vagy sebészek segítségével, felnyitotta holttestet, majd megvizsgálta a belső szervek állapotát, így tett 1780-ban is, amikor egy hirtelen elhalálozott férfi holttestét boncolták fel, akiről feltételezték, hogy mérgezés áldozata lett, a vizsgálat azonban kiderítette, hogy bélférges okozták halálát. Szakértői véleményében Benkő a neves orvosra, Morgagnira (Giovanni Battista Morgagni /1682–1771/ itáliai anatómus) hivatkozott.¹³

Benkő Sámuel orvosmeteorológiai sorozatában is többször említ általa végzett boncolást, többször nem hatósági utasításra, hanem tudományos céllal, a halálos betegség valódi okát megállapítandó. Bécsben kiadott tudományos műveinek utolsó kötetében, az 1802-ben megjelentett „újabb naplókban” (*Novae ephmerides*) is több boncolást jegyez fel Benkő. Érdekes, hogy a miskolci társadalom nem fogadta ellenszenvvel a felvilágosodás orvosi gyakorlatát, amely a boncolást a tudományos orvoslás fontos eszközének ítélte, hiszen még a nemesi elit olyan családja, mint az 1775-ben báró rangra emelkedett négyesi Szepessyek egyik tagját, egy 1800-ban 29 éves korában meghalt ifjút is felboncolta Benkő Sámuel. A vizsgálat kiderítette, hogy Szepessy Sámuel fia súlyos májbeteg volt, a mája olya roncsolt állapotban volt, mintha kutyák rágták volna szét. A leírásból az is kiderül, hogy a hasnál kezdték a

¹¹ [n]ihil in toto corpore praeternaturale Inc. Comitatus duo Chyrurgi invenerunt. BENKŐ 1782, 71.; [a] testében semmi más rendellenességet nem talált a nemes vármegye két neves sebésze. BENKŐ 1976, 55.

¹² BENKŐ 1782, 71.; BENKŐ 1976, 57.

¹³ BENKŐ 1782, 71–72.; BENKŐ 1976, 56–57.

holttest feltárását, s családot jól ismerő Benkő megjegyzi, hogy melankóliára hajlamos, a magát a tanulásnak szentelő ifjúról van szó, akit ráadásul Pesten elkezeltek, vérzéscsillapítót, hánytatót és sókat adván be neki.¹⁴

A holttest vizsgálatának két célja, azaz orvostudományi és igazságügyi közül az utóbbit az orvosi hivatal fenntartó vármegye is előírta főorvosának. 1783. június 30-án Benkő Sámuel „munkáltatója”, Borsod vármegye kérésére összeírta a megyei *physicus* kötelességeit, azzal a céllal, hogy megküldjék Abaúj vármegyének, és a szomszédos vármegye véleményezze.¹⁵ A nagyszombatban, Budán, majd Németországban, Leydenben bölcséletet és orvostudományt tanult és budai egyetemen orvosi diplomát szerzett Benkő Sámuel az orvosi feladatai között második helyen szerepelteti azt a kötelességét, hogy, az orvostudományt képviselve, megállapítsa a sérültek halálának valódi okát, és ügyeljen, hogy a holttesten észlelteket megfelelően lejegyezzék. Ugyancsak őt érintik az akasztás, vízbefúlás, fulladás, a téves kezelés, mérgezés, önkezdés (öngyilkosság) okozta (azaz törvényszéki vizsgálatot követelő) halálesetek, amelyek minden esetben igénylik az orvos szakértői véleményét.¹⁶

Bár Benkő Sámuel Borsod vármegyei főorvos számos boncolással kapcsolatos vizsgálatáról megemlékezik tudományos naplóiban, mégis kivételes az a Borsod vármegye levéltárában fennmaradt autográf boncolási jegyzőkönyv, amelyet Benkő 1785-ben küldött jelentésként a vármegyének. Érdekes, hogy ez a boncolás nem szerepel Bécsben kiadott orvosi naplójának 1785-re vonatkozó részében.¹⁷

¹⁴ *Adolescens 29 an(norum) charus Egr(egii) Domini Szepessy S(amuelis) filius, elapso ab autumno sine ullo hepatis labis signo, tormina alci, dejectionem mucosas, albas quaestus, multum appetiit, oculos rubros et in inguine tumorem sinistri lateris habuit; mense isto alvus purulenta, tenesmoidea, tympanitis, icterus flava, fluxus sanguinis veteribus hepaticus dictus, febris nulla, nec lenta. [1800] 30 jan. moritur, 32. cadaver aperitur. Peritoneo aperto, multum materiae mephiticae prodiit, idem versum lienem retrusum, crassum, nigrum, putridum omentum; colon transversum cum hepate coaluit; separatum foramen in eo cancrum detectum, et inde hepatis pars concava, quasi a canibus dilacerata et erosa, tuberculis duris et ulceribus cancrum faeda in conspectum venti, unde plane tabis sanies fluebat, qualis per album prodierat. Vesica fella parum bili nigrae continebat, sed quae ad ductum coledochum exprimi non peterat, ventriculus vacuus, et cum hepatis gibbosa parte alte et sursum diaphragma truserat. Pulmones et cor parva, flaccida, intestinum rectum in et externe nigris carunculis et appendicibus obsitum. In vita studiis et melancholiae deditus fuit, male stipticis, vomitoriis et salibus Pesthini tractatus. BENKŐ 1802 (Ephmerides VI.), 170–171.*

¹⁵ *Puncta instructionis Physicorum. Scribatur Comitatus Abaujvariensi, ut opinionem suam hoc in merito communicet. – Altissimo mandato satisfactorum Physici Incl. cujuslibet Comitatus, aliarumque Publicarum Jurisdictionum officia gratiosae Incl. Universitatis decisio in sequenti ordine subijcio. [...] Samuel Benkő Physicus. Miskolc, 1783. jún. 30. MNL BAZML IV. 501/b XII. II. 23.*

¹⁶ *2-o Physici est, ex parte medicinae de vera vulneratorum mortis caussa judicare, et attendere, ut observata in cadavere rite consignentur. Contingunt similiter casus homicidii per suspensionem, per submersionem, per suffocationem, per ineptam curam, per toxicationem, per autochyriam, qui singuli a Physico explicationem postulant. MNL BAZML IV. 501/b XII. II. 23.*

¹⁷ *Ephmerides meteorologico-medicae anni 1785. Februarius. BENKŐ 1794 (Ephmerides I–V.), I. 135–136.*

In hoc examine Homo Sacerdotis Theodorus, ad. demisse ad /
 fatum hancum cepit, quod de 7° February 1785, ex R. C.
 oppido Miskolcz a oppidano Nos H. usi cum D. B. ne
 hunc die ad hunc & Chynago Ducebunt, evocati, ut
 coleris ad hunc hancum Parlorum, tribus ab hunc septi
 manis obitum in pectore utrum a meso quo subhincis
 exantia corpus examini anatomico subjecimus. incho
 tate ab apertione pectoris, in quo pulmones coctis
 adreos & inflammas, deprehendimus, quod inum vca,
 creni pater confusa & ad hunc hunc & illinc vergente
 inclina, & veliam urina plenissimam nulla in eo labe
 aipue. Nec extera ubi in loma violentia signa, excepto
 brachio dextro, in quo loco illo, ubi vena secari soler,
 subiecta cutis & tela cellulosa infra, magnam materia
 purulenta copiam reddidi dubitavimus igitur, num pte
 patis hincum, ab extera violentia vel ab interna
 morbifica causa obierit? Hec unum demisse declaro
 quod materia in brachio purulenta, ex maloxna facta
 vena incisione exorta fuerit quam operationem
 Miles quidam hincum diuipiam multos similes
 excessus accersere cregerit. In huc Miskolczini
 par hui quosum Equitem habet, huc omnes pedum
 a hincum curae ex libro quodam Bohemico
 aude, & vulgatus, inxime iuxta curam pedes
 miltaris sanata, huc ex qua sanatione, materia
 purulenta ad patis & caput petierit & sic ppatas
 pvenit ad ultimamem transmissa fuerit. Qui
 sanus utrumpe Miltarem hanc trahit hincum
 hinc, & hinc humillimam facit relationem
 perspicua

J. S. D. D. D.
 de 7 February 1785 signa hincum

humillimus servus
 Samuel Deakó Physicus ordinarius

Benkő Sámuel boncolási jegyzőkönyve. Miskolcz, 1785. MNL BAZML IV. 501/b XII. II. 41.

A vizsgálatot Borsod vármegye rendelte el, és 1785. február 7-én Benkő Sámuel megyei főorvos – a vármegye egyik ülnökével és a kerületi kirurgussal együtt – „kiszállt” Miskolcra Diósgyőrbe, hogy pálos atyák kerülőjének holttestét megvizsgálja. A kerülő már 3 hete halott volt, és az anatómiai szemlét (*examen anatomicum*) azt tette szükségessé, hogy a halott mellkasán egy jelentős ütés okozta zúzódást észleltek. A boncolást a mellkas felnyitásával kezdték, és a tüdő bordákhoz kapcsolódó részén gyulladást észleltek ugyan, de a hasat mélyen feltárva, azon kívül, hogy a belek itt-ott már sötétebb színűre változtak, és hogy a húgyhólyag tele volt vizelettel, semmilyen kóros elváltozást nem találtak. A test felszínén sem volt erőszakos behatásnak nyoma, kivéve a jobb kart, amelyen ott, ahol eret szoktak vágni, a bőr felhasadt, a szövetben elgennyesedett vágást észleltek. A szemlét végzőknek nem volt egyértelmű, vajon külső erőszakos behatás vagy belső betegség okozta a kerülő halálát, Benkőnek azonban az volt a véleménye, hogy a gennyes vágás vezetett a halálhoz, amelyet egy rosszul elvégzett érvágás okozott, és azt is tudta, hogy ez műtét csak egy kiszolgált vagy szabadságos katona (*miles licentiatus*)¹⁸ műve lehet, aki Diósgyőrben már számos hasonló túlkapást elkövetett. Szerinte van egy hasonszerű lovaskatona Miskolcon is, aki egy cseh könyvből merészeli a lábsérüléseket gyógyítani, és úgy hírlík, hogy nem sokkal korábban egy fiatalembernek úgy elkezelte a gennyes lábát, hogy a kezelés következtében a fertőző anyag a mellkasát és fejét is elérte, és ez a fiatalembert átjuttata az örökkévalóságba. Benkő szerint, s ezzel zárja jelentését, jó lenne, ha ezeket a káros kihágásokat, amelyek a királyi rendeletekkel is szembe mennek, illetve elkövetőiket, a két katonát a vármegye megfontolás tárgyává tenné.

Nem ez az egyetlen eset, amikor a tudós, egyetemet végzett orvos, a tudományos és a szakértelem fensőbbségének biztos tudatában, illetve a hatóság képviselőjeként kikel a képzetlen jött-ment gyógyítók ellen. Benkő egy 1784-ben bekövetkezett eset során – korábbi panaszaira hivatkozva – ismételten figyelmeztette a vármegye hatóságát a kuruzslók (*Empyrici*) és hasonló sebészek okozta veszélyekre, ezek ugyanis képesek a jelentéktelen betegségeket súlyossá, sőt halálossá változtatni. A belső, illetve külsőrelem okozta betegségek kezelését ugyanis nem az orvostudományból tanulták, hanem azoktól az orvosoktól, akik mellett szolgáltak, illetve könyvekből lopkodták össze, hogyan kell különböző patikaszereteket készíteni. A Helytartótanács rendeletei és az ő mint hatósági orvos panaszai ellenére ugyanis egy miskolci borbély az anyjától örökölt titkos recept szerint készült, minden betegségre alkalmas főzettel kezelt egy Fodor nevű ifjú nemes, aki belehalt a kúrába. Benkő Sámuel kéri a vármegyét, hogy tiltsa el a szóban forgó borbélyt a bűnös kezelésektől, hogy „hasonló eset a felvilágosodás századában nem fordulhasson elő” (*ne similis casus in hoc illuminato aevo contingant*), ahogyan erre Heves megyében már volt példa. Ezért a gyógyítók, sebészek, bábák vagy borbélyok, illetve mindazok, akik a gyógyításra adják magukat, mutassák be a vármegyéktől kapott engedélyüket az alispánnak.¹⁹

¹⁸ *Licentiatus Miles: Szabadságos vagy szabadsággal bocsátott katona.* OTTLIK 1807, 100.

¹⁹ *[a]d Universitatem referre cogor, quod quamvis permulta benigna exc. Consilii R. Locumtenentialis Intimata et repetitae meae querelae eo semper collimaverint, ut Empyrici et*

Benkő Sámuel szavaiból kiderül, hogy a szakszerűtlen orvoslás, a kuruzslás ellen nemcsak mint hatósági személy, a vármegye fizetett főorvosa emeli fel a szavát, hanem mint a felvilágosodás szellemének, a korabeli tudományosságnak képviselője is, aki a felvilágosult évszázad eredményeit, vívmányait, attitűdjét a rá bízott régióban is igyekszik elültetni, megvalósítani.

Benkő Sámuel megyei orvos jelentése
a Diósgyőrben végrehajtott orvosi szemlérlől és boncolásról
Miskolc, 1785. február 7.
Jelzete: MNL BAZML 501b/ XII. II. 30.

*Ad Inclutam Universitatem C. Borsodiensis introserti humillima Relatio
Indclyta Universitas!*

*Infrascriptus I(nclyti) Co(mi)t(a)tus Borsodiensis Physicus Ord(inarius) demisse ad
praefatum I(nclytum) Co(mi)t(a)tum refero, quod die 7-a Februarii 1785 ex R(egio)
C(ronali) oppido Miskolcz in oppidum Dios Győr una cum p(eri)l(lus)tri ac
generoso Domino Ord(inario) Jurassore et Chyrurgo processuali evocati,
circulatoris R(everendissimo)R(um) D(omi)nor(um) Patrum Paulinorum tribus ab
hinc septimanis obtusum in pectore ictum a nescio quo sustinentis exanime corpus
examini anatomico subjecerimus. Initio ducto ab apertione pectoris in quo pulmones
costis adnexos et inflammatos deprehendimus, quoad inum ventrem praeter
constipata et ad livorem hinc et illinc vergentia intestina, et vesicam urinā
plenissimam, nulla in eo labes adfuit. Nec externa ulla in corpore violentiae signa
excepto brachio dextro, in quo, loco illo, ubi vena secari solet, subjecta cutis et tela
cellulosa incisa, magnam materiae purulentae copiam reddidit. Dubitavimus igitur,
num praefatus circulator ab externa violentia, vel ab interna morbifica causa
abierit? Hoc unum demisse declaro, quod materia in brachio purulenta, ex male
sana facta venae incisione exorta fuerit, quam operationem Miles quidam licentiat
Diosgyőrini multos similes excessus exercens peregerit. Qui hic Miskolczini par sibi
gregorium Equitem habet, hic omnes pedum affectiones curare ex libro quodam
Bohaemico audet, et vulgatur, proxime juveni cuidam, pedes ulceratos sanasse, sed
ex qua sanatione materia morbifica ad pectus et caput petierit, et sic praefatus
juvenis ad aeternitatem transmissus fuerit. Qui excessus, quia altissimis mandatis e*

*ejusdem farinae Chyrurgi, qui exiguos saepe morbos in graves et lethales mutant, nec curationes
morborum interiorum ex arte et fundamentis didicerunt, sed vel a Medicis suis vel ex libris aliquas
remediorum formulas suffurati, sufferantur. Tamen ut communis hic Miskolczini rumor spargitur,
et praeterita septimana certus Barbitonsor Juvenem Nobilem Fodor arcano suo in domum
aeternitatis transtulit, et decocto, quod a Matre haereditaverat omnis generis morbos curare audet.
Dignetur Incl. Universitas praementionatum Barbitonsorem a similibus sceleratis curis impedire
et ne similis casus in hoc illuminato aevo contingant, exemplo ab Incl. Comitatu Hevesiensi dicto
censerem, ut omnes, qui se curae internae vel externae immiscent, sint Medentes, Chyrurgi,
Obstetrices vel Barbitonsores, licentiae suae ab Universitatibus accepta diplomata spectabili
Domino Ordinario Vicecomiti et Consiliario antecederent ostendant. Samuel Bankő Physicus
Ordinarius. 1784. máj. 24. MNL BAZML IV. 501/b XII. II. 30.*

diametro adversantur utrumque Militem I(nclyti) Co(mi)t(a)tus trutinio (megfontolás) submisso sisto, et super his humillimam faciens relationem persevero.

*I(nclyti) Co(mi)t(a)tui Borsodiensi
die 7 Februarii 1785 signatum Miskolczini*

*humillimus servus
Samuel Benkő Physicus Ordinarius*

FORRÁS

- MNL BAZML = Magyar Nemzeti Levéltár Borsod Abaúj Zemplén Megyei Levéltára, Miskolc
IV. 501 = Borsod Vármegye Nemesi Közgyűlésének iratai, 1270–1848 (1858)
/b = Közgyűlési iratok (Acta politica) 1607–1785

BIBLIOGRÁFIA

BENKŐ 1782

BENKŐ, Samuel: *Topographia oppidi Miskoltz historico-medica*. Landerer, Cassoviae, 1782

BENKŐ 1794 (Ephmerides I–V.)

BENKŐ, Samuel: *Ephemerides meteorologico-medicae annorum 1780–1793, quibus altitudines Barometri & Thermometri, ventorum regnantium genera et alia apparentia meteora, cyclusque novem-decennalis et horum in sublunaria tria naturae regna, scil. dies criticos pares et impares, vegetabilium et animalium vitam, indolem, proventum, incrementum, decrementum, morbos, influxus; praesertim hominum morbi epidemici, contagiosi, endemici, sporadici, stationarii, annui, inter-currentes, partus felices et infauti, casus memorabiliores forenses, pecorum epizootiae, hominum et pecorum morborum notabiliorum historiae, pathologiae, therapeaeque et plurimorum defunctorum extispicia omni possibili accuratone et brevitate connotantur, in toto Inclyto COMITATU BORSODIENSI, signanter in regio Camerali Oppido Miskolcz factae, cum exsculpta Comitatus geographica Mappa, I–V. Typis Alb. Ant. Patzowsky, Vindobonae, 1794.*

BENKŐ 1794 (Medicinische Ephemeriden)

BENKŐ, Samuel: *Medicinische Ephemeriden von den Jahren 1780 bis 1793. Aus dem Lateinischen übersetzt, und mit Topographie von Miskoltz vermehrt von Joseph Eyerel. Mit einer Karte. I. Band. Wien, gedruckt und verlegt Alb. Ant. Patzowsky, 1794.*

BENKŐ 1802 (Ephmerides VI.)

BENKŐ, Samuel: *Novae Ephemerides Astronomico-Medicae annorum 1794–1801 in inclyto comitatu Borsodiensi, signant(er) in oppido Miskoltz factae / Novae ephemerides meteorologico-medicae annorum 1794–1801 in inclyto Comitatu Borsodiensis, notanter in Regio Coronali Oppido Miskolcz conscriptae*. Vindobonae, Apud Mathiam Andream Schmidt, 1802.

BENKŐ 1818 (Topographia)

BENKŐ, Samuel: *Topographia oppidi Miskoltz historico-medica*. Denuo edit cura Josephi Szatmáry. Miskolc, Szigethy, 1818.

BENKŐ 1976

BENKŐ, Samuel: *Miskolc város történeti-orvosi helyrajza*. Ford. M. KISS Júlia. Szerk.: SZABADFALVI József. Miskolc, Herman Ottó Múzeum, 1976 (*Borsodi kismonográfiák* 2.).

CSILLAG 1965

CSILLAG István: 140 éve halt meg Benkő Sámuel. *Orvosi Hetilap* 34. (1965) 1044–1045.

GORTVAY 1958

GORTVAY György: Benkő Sámuel, az első magyar klinikai kórboncnok. *Orvosi Hetilap* 99. (1958) 1750–1753.

OTTLIK 1807

OTTLIK Dániel: *A tisztbeli írás módjának saját szavai*. Pest, Trattner, 1807

PATAKI 1930 (Benkő Sámuel)

PATAKI Jenő: *Erdélyi orvostörténeti arcképek – Benkő Sámuel*. *Orvosi Szemle (Revista Medicală – Ärztl. Rundschau)* 3. (1930)/8. 300.

PATAKI 1930 (Orvosi emlékeink)

PATAKI Jenő: Orvosi emlékeink megmentésére. *Orvosi Szemle (Revista Medicală – Ärztl. Rundschau)* 3. (1930)/8. 313–314.

SZABADFALVI 1976

SZABADFALVI József: Benkő Sámuel topográfiája. In: BENKŐ, Samuel: *Miskolc város történeti-orvosi helyrajza*. Ford. M. KISS Júlia. Szerk.: SZABADFALVI József. Miskolc, Herman Ottó Múzeum, 1976, 63–97. (*Borsodi kismonográfiák* 2.).

SZINNYEI 1891–1914

SZINNYEI József: *Magyar írók élete és munkái* I–XIV. Budapest, Hornyánszky. 1891–1914.